

הרב איתן שנדורפי

לע"נ
אאמו"ר ר' ישעיה מרדכי ז"ל
שחינכני לאהבת התורה.

זכירת מעשה עמלק - המצווה בכל יום או פעם בחיים?

הקדמה

אחרי תפילת שחרית כתובות בסידורים שש זכירות¹, ובחלק מהסידורים² כתוב בשם חכמי הקבלה שטוב לומר שש זכירות אלו בכל יום, ומי שאומרן מובטח לו שהוא בן העולם הבא. במבט שטחי ניתן לחשוב שזו "סגולה" לזכות לעולם הבא, אבל מבט מעמיק מגלה שאין מדובר ב"סגולה" בלבד, אלא שמתוך אמירת הזכירות וההתבוננות בהן, יתחזק האומן באמונה וביראת שמים ולא יחטא, כפי שיפורט בסמוך, ומתוך כך יזכה לעולם הבא. עוד יש לציין שאף על פי שהדבר מובא בשם חכמי הקבלה, מקורו בדברי הפוסקים הראשונים: הרמב"ם והרמב"ן!

כדי לזכור את שש הזכירות כדאי לחלקן לשתי קבוצות:

- א. שלש זכירות של מעשים חיוביים, ואלו הן לפי סדר המאורעות: שבת, יציאת מצרים, ומעמד הר סיני.
- ב. שלש זכירות של מעשים שליליים, ואלו הן לפי סדר המאורעות: מעשה עמלק, הקצפתנו את די במדבר, ומעשה מרים שדברה במשה ונענשה בצרעת³.

1. רוב הסידורים הספרדיים ובחלק מהסידורים האשכנזיים כתובות עשר זכירות, אבל השש כתובות כמעט בכולן, [ועיין בסידור "עולת ראייה" (ח"א, עמ' שלד-שלה) שבסידור שם התפלל הרב זצ"ל - "שער השמים" לשלי"ה - היו כתובות רק ארבע זכירות (יציאת מצרים, מעמד הר סיני, עמלק, ומרים), והרב הוסיף בכתב יד קדשו עוד שתי זכירות (חשבת וההקצפה במדבר)].

2. "בית יעקב" ליעביץ, "אוצר התפילות", "שירה חדשה" ועוד.

3. אמנם לגבי מעשה מרים המצווה היא "זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים", וכל מעשה ה' הוא כמובן חיובי, אך כיוון שהפוסקים התייחסו לזכירה זו במספר מקומות כ"מעשה מרים" [עיין ב"מגן אברהם" סימן ס, סק"ב, וב"עבודת הקודש" לחיד"א בקונטרס "צפורן שמיר" סימן א סעיף ד, ובספר "קדושת לוי" בסופו ב"פירוש נחמד על הזכירות" (דף קמג, ע"ב במהדורת ירושלים תשל"ב), וב"פלא יועץ" ערך "דבור" וערך "זכרונות", ועוד] כנראה לשם הנוחות, לא נמנעו מלהתייחס כך לזכירה זו, וממילא עולה שזו זכירה של מעשה שלילי.

בנוסף על אמירת הזכירות בכל יום, מקיימים אנו את מצוות זכירת מעשה עמלק בשבת "זכור", ובה אנו מדקדקים יותר מאשר בשאר זכירות: קוראים מתוך ספר תורה, בציבור, ודווקא גדול עולה לתורה בקריאה זו⁴ אפילו אם יש בר מצווה באותה שבת, וב"שולחן ערוך" בהלכות ארבע פרשיות (אורה חיים סימן תרפ"ה ס"ז) כתוב שיש אומרים שזוהי מצוות עשה מדאורייתא⁵ יש לשאול: מדוע רק זכירת מעשה עמלק נעשית בקריאה מתוך ספר תורה, ובציבור, ואילו שאר הזכירות לא? ואם המצווה מתקיימת דווקא מתוך קריאה בספר תורה - אם כן מה מקום יש למנהג לומר שש זכירות בכל יום לאחר התפילה? והרי אין קוראים מתוך ספר תורה, ולא אומרים זאת בציבור! עוד יש לשאול על הזכרת מעשה עמלק בכל יום: מדוע חשובה כל כך זכירת מעשה עמלק עד שמצווה להזכירה בכל יום? בשאר הזכירות הטעם מובן יותר, כפי שיפורט בסמוך, אבל מה חשיבותה הגדולה של זכירת מעשה עמלק, שעלינו להזכירה בכל יום?

אכן כתב "ספר החינוך" (מצוה תר"ג⁶): "ואל הזכירה הזאת בלב ובפה לא ידענו בה זמן קמיע בשנה או ביום, כמו שנצטוינו בזכירת יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה, והטעם כי בזכירה ההיא (של יציאת מצרים) עיקר הדת... אבל טעם זכירת מה שעשה עמלק אינו רק שלא תשכח שנאתו מלבנו, ודי לנו בזה לזכור הענין פעם אחת בשנה, או בשתי שנים, או שלושי". כדי לענות על השאלות הללו נראה את המקורות ואת הטעמים לאמירת הזכירות בכל יום, ולקריאת פרשת זכור מספר תורה.

א. אמירת הזכירות בכל יום וחשיבותן

1. זכירת השבת

על הפסוק "זכור את יום השבת לקדשו" (שמות כ', ח) כתב הרמב"ן: "על דרך הפשט אמרו (במכילתא כאן) שהיא מצוה שזכור תמיד בכל יום את השבת, שלא נשכחו ולא יתחלף לנו בשאר הימים, כי בזכרנו אותו תמיד יזכור מעשה בראשית בכל עת, ונודה בכל עת שיש לעולם בורא, והוא צוה אותנו באות הזה, כמו שאמר: 'כי אות היא ביני וביניכם' (שמות ל"א, יג). וזה עיקר גדול באמונת הא-ל"⁷.

4. עיין בב"ח בסימן תרפ"ה וב"באר היטב" שם ס"ק ב בשם הרש"ל, וב"שער הציון" שם ס"ק והפנה למה שכתב ב"משנה ברורה" בסימן רפ"ב ס"ק כ"ג, עיין שם.
5. בהלכות קריאת ספר תורה (סימן קמ"ו ס"ב) כתב ה"שולחן ערוך" שהיא מדאורייתא ועיין ב"ברכי יוסף" בסימן קמו, שהעיר על ההבדל בין דברי ה"שולחן ערוך" בשני המקומות.
6. מצוה תקנ"ז במהדורות מוסד הרב קוק (עפ"י דפוס ראשון ויניציאה רפ"ג).
7. ועיין גם רמב"ן בבראשית א', א שכתב: "כי צורך גדול הוא להתחיל התורה בבראשית ברא אלוקים, כי הוא שורש האמונה, ושאינו מאמין בזה וחושב שהעולם קדמון, הוא כופר בעיקר ואין לו תורה כלל".

בזכירת השבת אנו משרישים את האמונה שהקב"ה ברא את העולם. זכירת השבת כתובה גם ברמב"ם בספר המצוות (מצוות עשה קנה), אך לפי הרמב"ם היא מצוות קידוש בשבת, אבל הרמב"ן, כאמור, כתב שהמצווה היא לזכור את השבת בכל יום⁸.

2. זכירת יציאת מצרים

הרמב"ם בתחילת הלכות קריאת שמע (פ"א, ה"ג) כתב שמצווה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה⁹. הרמב"ן בסוף פרשת בא (שמות י"ג, טז) הסביר את חשיבות זכירה זו, שביציאת מצרים התמרר לכולם בצורה מוחלטת שכל הכפירה כולה הבל, כי בעשר המכות הוכח שהקב"ה ברא את העולם ויכול לשנותו, ומשיגח על בני האדם, ומשלם שכר טוב לצדיקים ועונש לרשעים: "לכן יאמר הכתוב במופתים: 'למען תדע כי אני הי בקרב הארץ' (שם ח', יח), להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר: 'למען תדע כי להי הארץ' (שם ט', כט), להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין. ואמר: 'בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ' (שם ט', יד), להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו. כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים, אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הברא ובתורה כולה"¹⁰.

הרמב"ן הוסיף שלכן צריך לזכור את יציאת מצרים בכל יום: "ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון. ותחמיר מאד בענין הזה כמו שחייב כרת באכילת חמץ (שם י"ב, טו) ובעזיבת הפסח (במדבר ט', יג), והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בן עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במוזות, ושנזכיר זה בפינו בבקר ובערב, כמו שאמרו: 'אמת ויציב דאורייתא' (ברכות כא, ע"א), ממה שכתוב: 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך' (דברים ט"ז, ג), ושנעשה סוכה בכל שנה, וכן כל כיוצא בהן מצוות רבות זכר ליציאת מצרים, והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלקים".

8. עיין בספר "חקרי לבי" או"ח ח"א סימן לג (הובאו דבריו ב"ביאורים וחידושים" שבסוף "ספר חרדים" מהדורת תשד"מ עמודים שכו-שכז) שלא להשמיט אמירת "היום יום פלוני בשבת" קודם אמירת "שיר של יום", כיון שיש בזה קיום מצוות זכירת השבת בכל יום על פי המכילתא, הרמב"ן והאר"י הקדוש.

9. ועיין שם ב"אור שמח" וכן בעל"ח לברכות יג, ע"ב במשנה מדוע לא מנה הרמב"ם את מצוות הזכרת יציאת מצרים בכל יום כמצווה בספר המצוות, אלא רק את מצוות סיפור יציאת מצרים בליל הסדר, אף על פי שבהלכותיו כתב שמצווה להזכיר יציאת מצרים בכל יום.

10. עיין גם ב"ספר הכוזרי" מאמר ראשון סימן פג.

עוד כתב הרמב"ן על הפסוק "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" (שמות כ, ב): "הדבור הזה מצות עשה, אמר: 'אנכי ה', יורה ויצוה אותם שידעו ויאמינו כי יש ה', והוא אלקים להם, כלומר הווה, קדמון, מאתו היה הכל בחפץ ויכולת, והוא אלקים להם, שחייבים לעבוד אותו. ואמר 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים', כי הוצאתם משם תורה על המציאות ועל החפץ, כי בדיעה ובהשגחה ממנו יצאנו משם, וגם תורה על החדוש, כי עם קדמות העולם לא ישתנה דבר מטבעו, ותורה על היכולת, והיכולת תורה על הייחוד, כמו שאמר: 'בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ' (לעיל טו, יד). וזה טעם 'אשר הוצאתיך, כי הם היודעים ועדים בכל אלה.

וטעם 'מבית עבדים' - שהיו עומדים במצרים בבית עבדים, שבויים לפרעה, ואמר להם זה שהם חייבין שיהיה השם הגדול והנכבד והנורא הזה להם לאלקים, שיעבדוהו, כי הוא פדה אותם מעבדות מצרים, כטעם 'עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים' (ויקרא כ"ה, נה)¹¹.

יש לשאול: בפרשת ציצית שבקריאת שמע אנו מוזכרים את יציאת מצרים ומדוע אם כן נתקנה הזכרת יציאת מצרים פעם נוספת בסוף התפילה? שאלה זו שאל בפירוש "עיון תפלה" שבסידור "אוצר התפילות" (עמוד רכז) וענה: "אף על פי שכבר הזכרנו אותה... בקריאת שמע של שחרית... נזכרנה עוד פעם ביום כדי לקבוע ולחזק בלבנו את האמונה והביטחון שנואלנו חזק, ה' צבאות שמו, ומי שגאל את אבותינו ממצרים הוא יגאל אותנו בקרוב". כלומר שהזכרה הראשונה של יציאת מצרים מטרתה חיזוק האמונה בה', בהשגחתו וביכולתו, ואילו ההזכרה השנייה מטרתה חיזוק האמונה בגאולה העתידה!¹²

11. עיין גם ב"ספר החינוך" מצוה כה (גם במהדורות מוסד הרב קוק), וב"ספר הכוזרי" מאמר ראשון סימנים יא-כה, וברבנו מנוח על הרמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ז ה"ו, וב"ערוך השולחן" אורח חיים סימן תע"ג סעיף כב.

12. עיין גם בסמ"ק מצות עשה א, וב"ספר הכוזרי" מאמר שלישי סוף סימן יא, ובחידושי הרשב"א במירושי ההגדות ברכות יב, ע"ב (הובאו ב"עין יעקב" סו), וברבנו מנוח על הרמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ז ה"ו, וב"עבודת הקודש" לחיד"א בקונטרס "כף אחת" כה בזכירה הראשונה.

3. זכירת מעמד הר סיני

כתב הרמב"ן בהוספות ל"ספר המצוות" לרמב"ם (מצוות לא תעשה ב): "המצווה השניה היא שלא נשכח מעמד הר סיני ולא נסיר אותו מדעתנו, אבל יהיו עינינו ולבנו שם כל הימים... והכוונה בזה גדולה מאד, שאם היו דברי התורה באים אצלנו מפי הנביא עליו השלום בלבד, אף על פי שנתאמת אצלנו ענין נבואתו באותות ובמופתים, אם יבוא אלינו נביא או חולם חלום בזמן מן הזמנים ויצונו בשום דבר הפך מן התורה, ונתן אלינו אות או מופת, תהא התורה נסוחה על יד השני, או יכנס בלבנו ספק. על זה אמר כשהגיענו ביאור התורה מפי הגבורה לאזנינו, ועינינו רואות אין שם אמצעי, נכחיש כל חולק וכל מספק... ולא יועילה אות, ולא יצילהו מידינו מופת, שאנחנו היודעים בשקרנותו ובפחזותו".

4. זכירת מעשה עמלק

זכירת מעשה עמלק נזכרת ברמב"ם, ונרחיב בה בס"ד בהמשך המאמר.

5. זכירת הקצפתנו את ה' במדבר

ההקצפה הייתה מסה אבותינו במדבר ובעיקר מעשה העגל¹³. מה טעמה של זכירה זו?

כתב הרמב"ן בהוספות ל"ספר המצוות" לרמב"ם (מצוות עשה ז): **"לדעת חסד האלקים עלינו, ושמרו ברית אבותינו, ולתת הודאה לשמו ולברך אותו על הכל, וכענין שהנביא מזכירם: 'עמי, זכר נא מה יעץ בלך מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור... למען דעת צדקות ה' (מיכה ו', ה)'"¹⁴.**
 הסדר אחר כתב ב"ספר חרדים": **"כדי שנבוש מפניו ואז יכנע לבבנו הערל"** ולא נחטא עוד (ב"ספר חרדים" פרק י"ב סעיפים כב-כג ופרק כ"א סעיף יג).
 הרמב"ן בהוספות לספר המצוות לרמב"ם (מצוות עשה ז) הסתפק האם זו מצוה לדורות, או רק לדור המדבר, ונראה שהסיק שזו מצוה לדורות. ה"מגילת אסתר" שם כתב שכיוון שחז"ל אמרו כן ראוי למנות מצוה זו לדורות¹⁵.

13. עיין ר"ש משאנץ ופירוש ה"חפץ חיים" לספרא בחקותי א, ג, "מגן אברהם" סימן ס, סק"ב, "עבודת הקודש" לחיד"א בקונטרס "כף אחת" סימן כה בזכירה החמישית ובסידורים.

14. עיין עוד בנחמיה ט', יח-כה.

15. יש לציין שבגירסה הנדפסת במהדורות הרגילות כתוב: **"ואולם היא מצוה לדורות"**. אבל בגירסת הרב חז"ש (הוצאת מוסד הרב קוק ירושלים תשמ"א) כתוב: **"ואולי היא מצוה לדורות"** ועיין שם בהערה 16 ועיין גם ב"תורה תמימה" דברים ט', ז אות א שציטט בשם הרמב"ן: **"ואולי"**.

6. זכירת מעשה מרים

האדם מטבעו מרבה לדבר ועליו להזהר מלדבר דיבורים אסורים, ועל כן מצווה אותנו התורה לזכור כל הזמן את מעשה מרים, שדיברה במשה ונענשה בצרעת, ומתוך כך לא נדבר דיבורים אסורים¹⁶. עוד כתב בפירוש "עיון תפלה" שבסידור "אוצר התפלות" (עמוד רכו) שמטרת זכירה זו: "להאמין אמונה שלימה בחכמי התורה נושאי דגלה שעמדו לנו בכל דור ודור, שלא להרהר אחריהם ושלא להטיל דופי במעשיהם, שהרי מרים הצדקת ניסתה להרהר אחר משה אחיה ונענשה תיכף"¹⁷.

הרמב"ן בהוספות ל"ספר המצוות" לרמב"ם (שם) כתב שזו מצווה לדורות, וה"מגילת אסתר" שם הסכים עמו, והאחרונים כתבו שהמצווה היא בכל יום¹⁸, או בכל רגע שרוצים לדבר דבר אסור¹⁹.

7. סיכום

נמצאנו למדים ששש הזכירות שאמרו המקובלים שטוב לאומרם בכל יום נזכרות ברמב"ם וברמב"ן: זכירת יציאת מצרים וזכירת מעשה עמלק נזכרות ברמב"ם, ושאר הזכירות נזכרות ברמב"ן. שלוש הזכירות של המעשים החיוביים טעמן לזכור את שורשי האמונה: שהקב"ה ברא את העולם ויכול לשנותו בכל עת שיחפוץ, שהקב"ה רואה את מעשי בני האדם ונותן להם שכר ועונש, והוא נתן לנו את התורה וציוונו לקיימה, ואף אחד לא יוכל לסתור אותה, והוא יגאלנו בקרוב. שתי הזכירות של המעשים השליליים טעמן להזהר שלא נחטא באופן כללי, ובמיוחד בחטא המצוי ביותר: לשון הרע²⁰, וכן שנזכור חסד ה' עלינו.

16. עיין ברש"י דברים כ"ד, ט ובמאמרי "חטא מרים ועונשה" בספר "נשמה של שבת" (ספר זיכרון לעילוי נשמת הרב אליהו שלמה רענן זצוק"ל הי"ד, הוצאת "שלמי אריאל" חברון, תשנ"ט) עמודים 512-522.

17. עיין גם בסידור "עולת ראיה" למרן הרב זצ"ל ח"א עמוד שלד, ובהערות מרן הרב צבי יהודה זצ"ל בחייב עמודים תעד-תעד.

18. עיין בבביאור הרד"ל על היפרקי דרבי אליעזר פרק מ"ד הגה ה.

19. עיין ב"מנחת חינוך" בסופו, בהתייחסותו למצוות שהוסיף הרמב"ן, מצוות עשה ז', וב"חפץ חיים" בפתחה עשין אי וביבאר מים חיים" שם.

20. עיין בנא בתרא קסד, ע"ב וקסה ע"א.

יש לציין שבספר "פלא יועץ" (בערך "דבור" ובערך "זכרונות") כתב בכל אחת משלוש הזכירות של המעשים החיוביים שעלינו לזכור את אהבת ה' עלינו: שהוציאנו ממצרים, ושנתן לנו את השבת ואת התורה, וכדבריו משמע בפיוט "דיינו" שאומרים בליל הסדר, שבו נאמר: "כמה מעלות טובות למקום עלינו: אילו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים דינו... אילו נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני ה' סיני דינו... אילו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל דינו"²¹!

ב. מצוות זכירת מעשה עמלק - זמנה ואופן ביצועה

1. דעת הרמב"ם

כתב הרמב"ם ב"ספר המצוות" (במצוות עשה): "מצווה קפ"ט היא שציונו לזכור מה שעשה לנו עמלק בהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת, ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרו העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצווה ולא תחלש שנאתו ותחסר מהנפשות עם אורך הזמן, והוא אמרו יתברך: זכור את אשר עשה לך עמלקי (דברים כ"ה, יז). ולשון ספרי (תצא רצו): זכור את אשר עשה לך עמלק, זכור - בפה. לא תשכח - בלב. כלומר: אמור מאמרים בפיו שיחייבו בני אדם שלא תסור שנאתו מהלבבות. ולשון ספרא (בחקותי פרשה א', ג): זכור את אשר עשה לך עמלק, יכול בלבבך? כשהוא אומר 'לא תשכח' הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים 'זכור' שתהא שונה בפיו. הלא תראה שמואל הנביא כשהתחיל לעשות המצווה הזאת איך עשה, שהוא זכר תחלה מעשהו הרע, ואחר כך צוה להרגם, והוא אמרו יתברך: 'פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל' (שמואל א' ט"ו, ב)²².

כן כתב הרמב"ם גם בהלכות מלכים (פ"ה, ה"ה): "וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק, שנאמר: 'יתמחה את זכר עמלקי' (דברים כ"ה, יט). ומצוות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנאמר: 'זכור את אשר עשה לך עמלקי' (שם, יז). מפי השמועה למדו: 'זכור' - בפה, 'לא תשכח' - בלב. שאסור לשכוח איבתו ושנאתו". כעין דברי הרמב"ם כתב גם הסמ"ג (במצוות עשה קטז). ב"ספר חרדים" (פ"ב סעיף כא) כתב: "מצוות עשה לזכור תמיד מה שעשה לנו עמלק, שנאמר: 'זכור את אשר עשה לך עמלקי' ודרשו בספרי: יכול בלב? כשהוא אומר: 'לא תשכח', הרי שכחת הלב אמור. הא מה אני מקיים 'זכור' בפה... מלשון רמב"ם וסמ"ג משמע שמצוות הזכירה היא בכל יום".

21. עיין גם ב"פלא יועץ" ערך "פסח".

22. על פי מהדורת הגר"ח העליר (מוסד הרב קוק ירושלים תשי"ו), וכעין זה גם ב"רמב"ם לעם" (מוסד הרב קוק ירושלים תשי"ח), ובמהדורת הרב קאפח (מוסד הרב קוק ירושלים תשל"א), ובדפוסים הרגילים יש מספר שינויים.

גם הרד"ל בביאורו ל"פרקי דרי אליעזר" (פרק מ"ד הגה"ה) כתב: "מלשון הרמב"ם ז"ל בספר המצוות וכן בריש פ"ה מהלכות מלכים מביאר שהיא מצוות עשה **נוהגת תמיד, וממילא זמנה בכל יום**, ככל שאר מצוות הכתובים בתורה סתם כיוצא בזה, כגון ברכת כהנים ותפלה לפי דעת הרמב"ם שהיא מצוות עשה מן התורה, ויציאת מצרים וכיוצא בזה".

גם ה"מנחת חינוך" (מצוה תר"ג) כתב שלדעת הרמב"ם זכירת עמלק זוהי מצווה תמידית, כמו שש המצוות התמידיות שאותן מנה "ספר החינוך" בסוף הקדמתו, הנקראת "איגרת המחבר". [שם כתב שיש שש מצוות תמידיות: א. להאמין בשם. ב. שלא להאמין זולתו. ג. לייחדו. ד. לאהבה אותו. ה. ליראה אותו. ו. שלא לתור אחר מחשבת הלב וראיית העיניים].²³

הרמב"ם לא כתב לא בספר המצוות ולא בהלכות מלכים שכדי לקיים את מצוות זכירת מעשה עמלק צריך לקרוא בתורה את פרשת זכור! אמנם בהלכות תפילה פרק י"ג, שם כתב את כל דיני קריאת התורה, כתב גם על קריאת ארבע פרשיות (הלכות כ-כב), אבל לפי זה עולה שלדעת הרמב"ם קריאת פרשת זכור היא **תקנה דרבנן**, בדומה לקריאת פרשיות "שקלים" ו"החודש", שהן מדרבנן²⁴, אבל מצוות העשה מדאורייתא היא **לזכור את מעשה עמלק בכל יום**, אך לא צריך לקרוא מעשה זה מספר תורה, אלא אפשר לומר את הפסוקים מסידור, ואף אין הכרח לומר דוקא את הפסוקים, אלא מספיק לדבר בענין זה²⁵.

2. דעת הרמב"ן

הרמב"ן בסוף פרשת כי תצא (דברים כ"ה, יז) כתב: "זכור את אשר עשה לך עמלק - כבר הזכרתי (לעיל כ"ד, ט) המדרש שדרשו בו בספרא (בחקותי פרשה א', ג): 'יכול בלבד? כשהוא אומר 'לא תשכח' הרי שכחת הלב אמורה, הא מה אני מקיים 'זכור'? שתהא שונה בפיך. וכן בספרי (תצא רצו): 'זכור את אשר עשה לך עמלק - בפה, לא תשכח - בלבי. ולא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה, אם לאמר שנקרא פרשת עמלק בציבור, ונמצינו למדין מן התורה 'בשניה זכור' (מגילה כט, ע"א), ויהיה סמך למקרא מגלה מן התורה.

23. סימן לשש המצוות: א-ב) שתי הדברות הראשונות: "אנכי" ו"לא יהיה לך".

ג-ד) שני הפסוקים הראשונים שבקריאת שמע: "יהי אחד", ו"ואהבת".

ה) כל מצווה צריכה להיעשות לא רק מתוך אהבה, אלא גם מתוך יראה: "את ה' אלקיך תירא".

ו) אחד הפסוקים האחרונים שבפרשיות קריאת שמע: "ולא תתור".

24. אמנם עיין בתוסי' רבנו יהודה שירליאון על מסכת ברכות יג, ע"א (עמוד קסא במהדורת הרב ניסן זקיש, ירושלים תשכ"ט) ובהערות 36-37 שם.

25. עיין בשו"ת "תורת חסד" חלק אורח חיים סימן ל"ז סעיף ה והובאו דבריו ב"שדי חמד" מערכת ז' כלל יג.

והנכון בעיני שהוא לומר שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים, **ונספר זה לבנינו ולדורותינו**, לומר להם: כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו²⁶. גם לפי הרמב"ן למסקנה אין חיוב מן התורה לקרוא את פרשת זכור מספר תורה, אלא לדבר בענין. הרמב"ן לא כתב מתי זמנה של המצוה, והרד"ל בביאורו ל"פרקי דרי אליעזר" (פרק מ"ד בהגה ה) כתב: "אף שהרמב"ן בפירוש התורה בסוף פרשת כי תצא (כ"ה, יז) גם כן רצה בתחילה לעשות סמך מזה לפרשת זכור מן התורה, עיין שם, מכל מקום נראה שלמסקנת דבריו אין תופס כן, אלא **היא מצוה בכל יום**. וכן משמע לפי דעתו ז"ל שמנה בתוספת עשין ששכח הרמב"ם (מ"ע ז) גם זכירת מרים, אשר שם ודאי צריך לומר שהיא מצוות עשה בכל יום, שאם לא כן איזה יום בשנה נקבע לה, שאין קורין אותה בשבת מיוחדת [ולבני מערבא דמסקי אורייתא בתלת שתא (מגילה כט, ע"ב) אין קורין אותה אפילו פעם אחת בשנה]. ובספרי שהביא שם משוי להני זכירות בחדא מחתא". הרד"ל אם כן הסביר שגם לפי הרמב"ן המצוה היא בכל יום!

3. דעת "ספר החינוך"

"ספר החינוך" (מצוה תר"ג²⁷) כתב: "ואל הזכירה הזאת בלב ובפה לא ידענו בה זמן קבוע בשנה או ביום כמו שנצטוינו בזכירת יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה, והטעם כי בזכירה ההיא (יציאת מצרים) עיקר הדת... אבל טעם זכירת מה שעשה עמלק אינו רק שלא תשכח שנאתו מלבנו, **ודי לנו בזה לזכור הענין פעם אחת בשנה, או בשתי שנים, או שלוש**. והנה בכל מקומות ישראל קוראים ספר התורה בשנה אחת או בשתיים או שלש לכל הפחות והנה הם יוצאים בכך מצוה זו. ואולי נאמר כי מנהגן של ישראל בפרשת זכור לקרותה בשבת מיוחד בכל שנה תורה היא, ומפני מצוה זו היא שקבעו כן".

"החינוך" התלבט לגבי זמן חיוב המצווה, והסיק: "והעובר על זה ולא זכר בלבו וקרא בפיו **מעולם** מה שעשה עמלק לישראל - ביטל עשה זה, וגם עבר על לאו שבא על זה, שהוא ילא תשכח". לפי "החינוך" רק מי שמעולם לא קרא ביטל את העשה, אבל אם לא שמע פרשת "זכור" קודם הפורים, וקרא אפילו פעם אחת בחייו, [ואולי אפילו שלא מתוך ספר תורה] קיים העשה!

26. עיין שם ברמב"ן שהוסיף: "וכן במעשה מרים נצטוינו להודיעו לבנינו ולספר בו לדורות, ואף על פי שהיה ראוי גם להסתירו שלא לדבר בננותן של צדיקים, אבל צוה הכתוב להודיעו ולגלותו כדי שתהא אזהרת לשון הרע שומה בפייהם, מפני שהוא חטא גדול, וגורם רעות רבות ובני אדם נכשלים בו תמיד, כמו שאמרו (כ"ב קסה, ע"א): ויחל באבק לשון הרע".

27. עיין בהערה 6.

הרד"ל בביאורו ל"פרקי דר' אליעזר" (פרק מ"ד בהגה ה) תמה על התלבטותו של "החינוך" וכתב: "מלשון הרמב"ם ז"ל... מבואר שהיא מצוות עשה נוהגת תמיד, וממילא זמנה בכל יום... ולא ידעתי למה זה פקפק ביספר החינוך בסוף פרשת כי תצא (מצוה תר"ג) אימתי זמנה, ודחק לומר שדי בזכירתה בי וגי פעמים בשנה²⁸. וליישב המנהג שאין זוכרין אותה בפה כתב כן".

עוד יש להעיר על "ספר החינוך" שכתב את אותו טעם שכתב הרמב"ם, שתכלית זכירת מעשה עמלק היא כדי למחותו, ואף על פי כן חלק עליו מהקצה אל הקצה, שלפי הרמב"ם צריך לזכור את מעשה עמלק בכל יום, ואילו לפי "החינוך" מספיק בדיעבד לזכור פעם אחת בחיים! כיצד יתכן ששני הראשונים כתבו את אותו טעם ונחלקו כל כך בהשלכה המעשית שלו? נראה לומר שלפי "ספר החינוך" די **לדעת** שעלינו למחות את עמלק, וכדי לדעת מספיק לזכור בפה פעם בחיים. לעומת זאת, הרמב"ם כתב: "יונרו העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצווה ולא תחלש שנאתו ותחסר מהנפשות עם אורך הזמן", ולכן צריך לזכור זאת בכל יום.

4. דעת הסמ"ק

כתב הסמ"ק (מצוה קנז): "לזכור מעשה עמלק, דכתיב: זכור את אשר עשה לך עמלק: זהו בשבת שלפני פורים שמזכירים פרשת זכור".

5. דעת התוספות וראשונים נוספים

התוספות²⁹, הרשב"א³⁰, הריטב"א³¹, הרא"ש³² ו"תרומת הדשן"³³ כתבו שקריאת פרשת זכור מספר תורה היא מדאורייתא³⁴.

28. נראה שצריך לגרוס "פעם בשתי שנים או בשלוש", שכן הוא ב"ספר החינוך".

29. בברכות יג, ע"א ד"ה "בלשון הקודש" ובמגילה יז, ע"ב ד"ה "כל התורה".

30. בברכות שם ד"ה "לימא קסברי" ובמגילה שם ד"ה "לימא קסברי".

31. מגילה שם ד"ה "לימא קסברי".

32. ברכות פרק ז סימן כ.

33. סימן קח.

34. רשב"א בברכות משמע שכך כתב בדעת רש"י, אבל הוא עצמו אינו סובר כך, וה"מגן אברהם" בסימן תרפ"ה כתב שכן נראה שזו גם כוונת התוס' [ועיין שם ב"מחצית השקל"], אבל ה"בית יוסף" כתב שדעת התוס' היא שהמצווה היא לקרוא מספר תורה. ב"ספר תרד"ם" (פ"ב סעיף כא) כתב: "וכתב סמ"ק: דבשבת שלפני פורים, שאנו קורין **דברים בס"ת בפרשת זכור אנו מקיימין מצוה זו**". מתוך שלא הזכיר את התוס', אלא רק את הסמ"ק, נראה שסובר כ"מגן אברהם", ולא כ"בית יוסף".

מנין למדו התוספות שקריאת פרשת "זכור" מתוך ספר תורה היא מדאורייתא? כתב ה"שפת אמת" (בחידושו למגילה יז, ע"ב) שהתוסי למדו את דבריהם מהגמרא במגילה דף יח, ע"א המובאת בסמוך. וכן כתב ה"מגן אברהם" בסימן תרפ"ה בלא שהתייחס לתוסי: "במגילה דף יח משמע פשטא דתלמודא דפרשת זכור דאורייתא". הסביר את דבריו ב"מחצית השקל" שם: "דאמרינן התם: יקראה על פה לא יצא. מנלן? - אמר רבא: אתיא זכירה זכירה, כתיב הכא: יזימי האלה נזכרים (אסתר ט', כח), וכתב התם: יכתב זאת זכרון בספרי (שמות י"ז, יד), מה להלן בספר - אף כאן בספרי. ופריך: יממאי דהאי זכירה קריאה היא? דלמא עיון בעלמא? ומשני: ילא סלקא דעתך, דתניא: זכור, יכול בלב! כשהוא אומר ילא תשכח, הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים זכור? בפה. עד כאן דברי הגמרא. ובדאי פשטיה דקרא דזכור אל תשכח לא קאי על מגילה, דהא מגילה אינו אלא דברי קבלה, ואיך יהיה פשוט קרא הכתוב בתורה יהי הכוונה על דברי קבלה?! אלא קאי על זכרון מעשה עמלק הכתוב בתורה. ועוד דמיניה יליף רבא כמו שזכרון מעשה עמלק הכתוב בתורה צריך ספר, וגם לא סגי בעיון, אלא בפה, כן הדין במגילה, הרי דפרשת זכור מן התורה"³⁵.

לפי זה קשה על הרמב"ם והרמב"ן שסוברים שלא צריך מדאורייתא לקרוא את הפרשה מספר תורה! כתב ה"פני יהושע" (במגילה יח, ע"א ד"ה "פיסקא") שלפי הרמב"ם הגזירה השה שאמרה הגמרא היא רק אסמכתא מדרבנן. ה"שולחן ערוך" (אורח חיים סימן תרפ"ה סעיף ו) כתב: "יש אומרים שפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקרותם מדאורייתא, לפיכך בני הישובים שאין להם מנין צריכים לבא למקום שיש מנין בשבתות הללו, כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מדאורייתא".

35. עיין ב"שפת אמת" שכתב: "בתוספות ד"ה יכל התורה כתב דקריאת זכור מן התורה. כוונתם מהא דאיתא לקמן (יח, ע"א) בגמרא, דזכרון בספרי קריאה היא, מהאי ברייתא דמייתי דזכור בפה, עיין שם. ובדאי כוונת הגמרא דפריך יממאי דקריאה היא, דלמא עיוני בעלמא היינו על זכרון בספר מקשה מנא ליה דקריאה היא, ללמוד קריאת מגילה מהתם, דאי על מגילה מקשה הוה ליה להקשות מ"יש מכילתין מנא לן דקורין מגילה. וגם איך נלמד מברייתא דזכור? ואם מגורה שווה מזכרון לזכור? הוה ליה למימר יאלא, וגם העיקר חסד מן הספר. אבל עיקר הפירוש כמו שכתבתי דאהא דכתיב זכרון בספרי פריך הגמרא ידלמא עיונא בעלמא, דציווה המקום ברוך הוא לכתוב וכשיצטרכו לזכור המעשה יוכלו לעיין. וכן גריס הראב"ן: יקריאה דהתם ממאי דבספרי? ומשני מברייתא דמצינו דמצווה לזכור בפה מעשה עמלק, וממילא בדאי יכתוב זאת זכרון בספרי נמי הפירוש שיתא הזכרון דעמלק מתוך זה הספר, ומינה ילפינן יזכרים דמגילה מזכרון דעמלק, אם כן ממילא מוכח דזכור מן התורה לקרותו בספר תורה דווקא. וזה ברור".

6. סיכום שיטות הראשונים בזמן החיוב לזכור את מעשה עמלק ובאופן הביצוע

1. לפי הרמב"ם והסמ"ג (להסבר "ספר חרדים", הרד"ל וה"מנחת חינוך") והרמב"ן (להסבר הרד"ל) זמן החיוב הוא כל יום, ואין צריך לקרוא בס"ת.
2. לפי הסמ"ק, התוספות, הרשב"א, הריטב"א, הרא"ש, "תרומת הדשן", וה"שולחן ערוך" זמן החיוב הוא בשבת זכור, וצריך לקרוא בספר תורה.
3. לפי "ספר החינוך" מספיק בדיעבד להזכיר פעם בחיים (ואולי אין צריך לקרוא בספר תורה).

7. האם יוצאים ידי חובת המצווה בקריאת פרשת "ויבא עמלק"?

א. דעת ה"מגן אברהם"

כתב ה"מגן אברהם" בסימן תרפ"ה: "וביתרומת הדשן סימן קח כתב וזו לשונו: 'באשר' פרק ז' דברכות כתב דעשה דאורייתא לקרות פרשת זכור בעשרה... ואם כן צריך להזהר יותר שישמעו קריאת פרשת זכור בעשרה, ממקרא מגילה בזמנה, אלא שהעולם לא זהיר בהכי. עד כאן לשונו (של יתרומת הדשן). ולי נראה ליישב מנהג העולם, דאטו מי כתיב בתורה שיקראו דווקא בשבת זה! אלא שחכמים תקנו בשבת זו הואיל ושכיחי רבים בבית הכנסת, וסמוך לפורים כדי לסמוך מעשה עמלק למעשה המן, כמו שכתב הילבוש, ואם כן כששומע בפורים פרשת ויבא עמלק נמי זוכר מעשה עמלק ויוצא ידי חובה. וכן הוא בד"א"ס סימן ב'... ובמגילה דף יח משמע פשטא דתלמודא דפרשת זכור דאורייתא, ומשמע שם דהוא הדין בפרשת ויבא עמלקי (שמות י"ז, ח-טז) יצא"³⁶.

ב. דעת ה"משנה ברורה" ו"ערוך השולחן"

על מה שכתב ה"מגן אברהם" שיוצאים ידי חובת זכירת מעשה עמלק בקריאת "ויבא עמלק" כתב ה"משנה ברורה" (שם בס"ק ו): "אבל לעניות דעתי עיקר דינו של המגן אברהם צריך עיון, דהא כתיב בתורה: 'זכור את אשר עשה וגו', אשר קרך בדרך ויזנב בך וגו', תמחה וגו' (דברים כ"ה, יז-יט), והכוונה שלא לשכוח מה שעשה לנו עמלק, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם: כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו, כמו שכתב הרמב"ן בביאורו. וזה לא נזכר בפרשת ויבא עמלק".

36. עיין ב"ספר החינוך" בהוצאת "מכון ירושלים" בהערה (ו) שם כתבו בשם "צבא רב": "יתמינה, שהרי באמת קורין בפורים פרשת ויבא עמלקי ופרשה זו היא עיקר המצווה שעליה נאמר הזכירה", ודעתו כ"מגן אברהם".

יש לציין שהמשנה בדורה"ה הסתמך רק על דברי הרמב"ן, אבל כפי שהתבאר קודם, גם מהרמב"ם ומ"ספר החינוך" מוכח שמצוות זכירת מעשה עמלק תכליתה למחות את זכר עמלק, ואם כן גם לפי הרמב"ם ו"החינוך" משמע שלא יוצאים ידי חובת זכירת עמלק בקריאת פרשת "ויבא עמלק!"
 אכן "ערוך השולחן" הקשה על דברי ה"מגן אברהם" מדברי הרמב"ם: "יש מי שאומר דיוצאין מן התורה גם בקריאה דפורים בפרשת ויבא עמלקי (מגן אברהם' סוף סימן זה), ולעניות דעתי אינו כן שהרי הרמב"ם בספר המצוות... במצוה קפ"ט כתב: 'שנצטוונו לזכור מה שעשה לנו עמלק, עיין שם, וזה נזכר רק בפרשת זכור: 'זכור את אשר עשה לך עמלק וגו', והיה בהניח וגו' תמחה וגו', אבל בויבא עמלקי לא כתיבא מצוות זכירה לכלל ישראל, ולא מצוות מחייה, דשם כתיב: 'כי מחה אמתה את זכר עמלקי (שמות י"ז, טו), אבל לא כתיב יתמחה', שאנחנו מחוייבים לעשות כן. וגם במגילה (ית, ע"א) משמע להדיא דעיקר חיובא הוא בזכור, דתניא: 'זכור, יכול בלב? תלמוד לומר לא תשכח, הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים זכור? בפה, עיין שם. אלמא דחיובא הוא רק בפרשת זכור'. כעין זה כתב גם בהגהות "פעולת שכיר" על ספר "מעשה רבי" להגר"א סימן קלג.

ביצד ניתן ליישב את קושיית האחרונים על ה"מגן אברהם" כיצד ה"מגן אברהם" כנראה למד שטעם המצווה אינו כפי שכתבו הרמב"ם, הרמב"ן והחינוך, שזכור את מעשיו הרעים של עמלק כדי שנשנא אותו ונמחה אותו, אלא טעם אחר, כפי שיתבאר בפרק הבא.

ג. טעם המצווה

1. הסבר הרמב"ם והרמב"ן

הרמב"ם והרמב"ן המובאים לעיל כתבו שטעם המצווה הוא כדי שנשנא את עמלק ונשמידו.

2. הסבר "ספר החינוך"

"ספר החינוך" הביא את דברי הרמב"ם, והוסיף בשורשי המצווה: "לתת אל לבנו שכל המיצר לישראל שנאו לפני השם ברוך הוא, וכי לפי רעתו וערמתו³⁷, רוב נזקו, תהיה מפלתו ורעתו. כמו שאתה מוצא בעמלק, כי מפני שעשה רעה גדולה לישראל, שהתחיל הוא להזיקם, ציוונו ברוך הוא לאבד זכרו מני ארץ, ולשרש אחריו עד כלה"³⁸.

37. ב"ספר החינוך" בהוצאת "מכון ירושלים" כתבו בהערה (א) שבאחד מכתבי היד הגירסה היא: "וגרמתו".

38. ועיין גם בדברי הרמב"ן בהוספתיו ל"ספר המצוות" לרמב"ם מצות עשה ז: "כדי לדעת שלא על חינוס ימחה הא-ל שמו, רק מחמתו עלינו, לנקום החמס שעשה לנו, שלא היה ירא ממנו יתעלה".

3. הסבר רש"י

רש"י בפרשת "כי תצא" (כ"ה, יז) קישר את הסמיכות של פסוקי מדות ומשקלות לפרשת זכור וכתב: "אם שקרת נמדות וכמשקלות הוי דואגמורו האויב"³⁹. מרש"י יוצא שזכירת מעשה עמלק משמעותה לזכור שלא לחטוא, ולדעת שאם ח"ו נחטא - נענש, שהרי עמלק בא אחרי שבני ישראל אמרו: "היש ד' בקרבנו?" (שמות י"ז, ז). לכן עלינו לזכור מעשה עמלק ומתוך כך נזכור שאסור לחטוא. גם בפרשת בשלח (י"ז, ח) כתב רש"י: "ויכא עמלק וגו' - סמך פרשה זו למקרא זה לומר: תמיד אני בניכס ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים: 'היש ד' בקרבנו אם אין' (שם, ז). חייכם שהכלב בא ונטף אתכם, ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך. היה אותו הנו רואה חפץ ואומר: 'אבא, טול חפץ זה ותן לי'. והוא נותן לו, וכן אני, וכן שליטת פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הנו: 'ראית את אבא? אמר לו אביו: 'איך יודע היכן אני?!' השליכו מעליו וכא הכלב ונשכו"⁴⁰.

4. הסבר "פרקי דרבי אליעזר"

"פרקי דרבי אליעזר" (פרק מ"ד) פירש: "רבי פנחס אומר: אחר ארבעים שנה רצה משה להזכיר לישראל ולומר להן: זוכרים אתם שאמרתם במדבר: 'היש הי בקרבנו אם אין', אלא אמר משה: אם אני אומר לישראל כך הרי אני מגלה פניהם [דהיינו מלבין פניהם (רד"ל שם אות לד)], ומגלה פנים אין לו חלק לעולם הבא"⁴¹, אלא אני אומר להם מעשה עמלק, והם מבינים מה שכתוב לפניו. משל למה הדבר דומה: לשר שהיה לו פרדס אחד, ובפתח הפרדס כלב, והשר יושב בעלייתו, צופה ומביט כל מה שבפרדס. נכנס אוהבו של שר לקחת מן הפרדס, ושיסה בו הכלב וקרע בגדי אוהבו. אמר השר: אם אומר לאוהבי: 'למה נכנסת לפרדס?' הרי אני מגלה את פניו, אלא הרי אני אומר לו: 'הראית אותו הכלב שוטה האיך קרע את בגדיך ולא היה מבין שאתה אוהביו? ומיד הוא מבין מה שעשה. כך אמר משה: הרי אני אומר לישראל מעשה עמלק, ומיד הם יודעים

39. מקורו של רש"י הוא ב"יתנחומא" כי תצא ח ובי"פסיקתא דרב כהנא" פיסקא ג (דף כה, ע"א).

40. א. מקורו של רש"י הוא ב"יתנחומא" יתרו ג ובי"פסיקתא רבתי" פיסקא יג (דף נה, ע"א וע"ב במהדורת מאיר איש שלום).

ב. עיין גם בפרשת חקת (כא, א) שכתב רש"י: "עמלק מעולם רצועת מרדות לישראל, מזומן בכל עת לפורענות", ומקורו ב"יתנחומא" חקת יח, ועיין גם ב"יתנחומא" בשלח כה (ועיין במאמרו "מלחמות ישראל בכנעני מלך ערד" ב"ניצני ארץ" חוברת יד (נישיבת מרכז הרב ירושלים, קיץ תשס"א) עמודים 271-283).

ג. עיין גם ב"ספר חרדים" פרק ס.

41. עיין שם רד"ל באת לד שהקשה שהרי משה רבנו הוכיח את ישראל פעמים רבות בפירושו!

מה שכתוב למעלה. לפיכך אמר משה: יזכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים"⁴². לפי ה"פרקי דרבי אליעזר" מצוות הזכירה היא לזכור שחטאנו ולכן בא עמלק, כעין מה שכתב רש"י, אלא שרש"י כתב שבזכירת מעשה עמלק נזחר שלא נחטא בעתיד, והפרקי דר"א אומר שזכירת מעשה עמלק היא כדי שזכור שחטאנו בעבר ונחזור בתשובה על כך⁴³.

5. הסבר הסמ"ק

הסמ"ק (מצווה כג) הסביר את מצוות זכירת עמלק בכיוון אחר לגמרי: "שלא לשכוח מעשה עמלק, דכתיב (דברים כה) 'לא תשכח'. פירוש: שהקב"ה הצילנו מידו, ובעבור זה תהיה יראתו על פנינו לבלתי נחטא"⁴⁴.

6. הסבר ה"ספרי דבי רב"

ה"ספרי" בפרשת כי תצא (פיסקה רצו) כתב: "זכור אשר עשה לך עמלק. זכור בפה ואל תשכח בלב. וכן הוא אומר: 'שמעו עמים ירגזון'. בדרך - בשעת טרופכם. בצאתכם - בשעת גאולתכם".

הסביר ר' דוד פרדו בפירושו על הספרי, הנקרא "ספרי דבי רב": "הכי תניא בפ"ב דמגילה (יח, ע"א): 'זכור', יכול בלב? כשהוא אומר: 'לא תשכח' הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים 'זכור'? בפה, עד כאן. ונראה הכוונה דכי הכי שמצוה שלא לשכוח מן הלב מה שעשה, כדי להנקם ממנו בזמן הראוי, כדכתיב (פסוק יט) 'והיה בהניחי וגו', הכי נמי איכא מצוה שאפילו בזמן שלא יוכלו להלחם עמהם יזכרו בפה בכל יום מה שעשה. וכן כתב רבינו האר"י זצ"ל שזה אחת מן הזכירות שחייב לזכור בכל יום, כמו שכתב בספר הכוונות גבי יקרבתנו מלכנו לשמך הגדול (סוף ברכת 'אהבת עולם' שבשחרית). ומשום דקשיא דבשלמא שלא ישכחו בלב ניחא, כדי שיזכרו בעת רצון למחותם, אבל להזכיר בפה מה יתן ומה יוסיף ולמה נצטוונו בכך? משום הכי קאמר: 'וכן הוא אומר: שמעו עמים ירגזון' (שמות ט"ו, יד), שכל אומות העולם כיון ששמעו כוחו וגבורתו

42. דברי ה"פרקי דרבי אליעזר" הובאו ב"ילקוט שמעוני" בפרשת כי תצא (רמז תתקלח באמצעו) בשינוי לשון, וכעין זה נאמר גם ב"תנחומא" כי תצא אות ט.

43. עיין גם בספר "מלאכת שלמה" על המשניות במגילה פ"ג, מ"ד בשם ספר "חן טוב" על התורה בסוף פרשת בשלח, ובי"עמדת הקודש" לחיד"א בקונטרס "כף אחת" סימן כה בזכירה השמינית, ובי"פלא יועץ" ערך "דבור" בזכירת מעשה עמלק, ובערך "זכוונות" בזכירת מעשה עמלק.

44. הס"ר זה דומה להסבר "ספר חרדים" המובא לעיל (בפ"א סעיף 5) בזכירת הקצפת אבותינו את ד' במדבר.

יתברך, והנסים שעשה לישראל בגאולת מצרים רגו וחלו, והאויב הזה העיז מצח לבוא להלחם, וכביכול עשה רושם נגד הקב"ה, כמו שכתבו רז"ל על ימי יד על כס י-הי (שמות י"ז, טז ועיין רש"י שם), הילכך מצוה עלינו לחשוב לכבודו יתברך, ולזכור בפה בכל יום שימהר, ולהתפלל שיחיש השי"ת למחות את שמו. והיינו נמי דקאמר בתר הכי: 'בדרך' בשעת טירופכם, ולא חמל עליכם, לכן לא תסירו זכרונו מלבבכם. ויבצאתכם ממצרים, בשעת גאולתכם, ולא היה פחד אלוקים לנגד עיניו עם כל מה ששמע. הרי מוכח שהעיו פניו לבוא נגד השם, מה שלא היה בכל האומות, לכך חייבים אתם לזכור בפה. ומצאתי ב"ילקוט" (תהילים תתס"ח): הוּוּ מִזְכִּירֵי שְׁמוֹ מִלְמַטָּה וְאֵנִי מוֹחָה שְׁמוֹ מִלְמַעְלָה, 'יהיו נגד ה' תמיד' (תהילים ק"ט, טו), כל מה שעשה לנגדי עשה, 'ויכרת מארץ זכרסי' (שם), הוּוּ יִזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה עִמְלֶק, ע"כ".

7. סיכום הטעמים

נאמרו ששה טעמים למצוות "זכור":

1. כדי שנשנא את עמלק ונשמידו (רמב"ם ורמב"ן).
2. שנדע שכל המיצר לישראל שנוא בעיני הקב"ה ויענש ("ספר החינוך").
3. שניזהר שלא נחטא (רש"י).
4. שנוכח שחטאנו ונחזור בתשובה על כך (פרקי דר"א).
5. שנוכח שהקב"ה מצילנו מיד אויבינו ומתוך כך לא נחטא (סמ"ק).
6. להתפלל שה' ימחה את שמו, כיוון שאין שם ה' שלם כל עוד עמלק בעולם ("ספרי דבי רבי").

על פי המבואר נראה שה"מגן אברהם" סובר שטעם המצווה הוא כאחד מההסברים האחרונים - "ספר החינוך", רש"י, פרקי דר"א, סמ"ק, "ספרי דבי רבי" - ולא כרמב"ם וכרמב"ן, ולכן לדעתו אפשר לצאת ידי חובת זכירת מעשה עמלק בקריאת פרשת "ויבא עמלק", ששם כתוב מה עשה לנו עמלק, אף על פי שלא כתוב שם שנצטוונו למחותו:

יש לציין שה"מגן אברהם" בסימן זה הביא את דברי הסמ"ק, כך שניתן לכאורה לומר שמוכח מדבריו שאכן הוא סובר שטעם המצווה הוא כסמ"ק. אבל יש לדחות שהסמ"ק שהובא ב"מגן אברהם" הוא הסמ"ק במצוה קנו שהובא בפרק הקודם סעיף 4, שם כתב שהמצווה היא לקרוא את פרשת זכור בשבת שלפני פורים, אך שם הוא לא נימק את המצווה, ואילו הסמ"ק שנימק את המצווה הוא במצווה כג, כך שאין הכרח שה"מגן אברהם" סובר שטעם המצווה הוא כסמ"ק.

יש לשאול: מה ראה ה"מגן אברהם" לפסוק שלא על פי טעמם של הרמב"ם והרמב"ן? לפי מה שהתבאר בפרק הקודם, לדעת הרמב"ם והרמב"ן אין מצווה מן התורה לקרוא את "פרשת זכור" מספר תורה, אלא רק להזכיר בפה, וכיוון שה"שולחן ערוך" כתב שיש אומרים שחייבים מן התורה לקרוא את "פרשת זכור" מספר תורה, וכוונתו לראשונים הרבים הנזכרים שם - תוסי, רשב"א, ריטב"א, רא"ש, "תרומת הדשן" וסמ"ק - בחר ה"מגן אברהם" לפסוק שלא על פי טעמם של הרמב"ם והרמב"ן. אולי ניתן להוסיף עוד שכיוון שבין הסוברים שחייבים מן התורה לקרוא "פרשת זכור" מספר תורה גם הסמ"ק, בחר ה"מגן אברהם" לפסוק על פי טעמו של הסמ"ק.

ד. מדוע שאר הזכירות אינן נקראות בציבור מספר תורה?

1. הסבר ה"מגן אברהם"

כתב ה"מגן אברהם" (בסימן ס, ס"ק ב): "וצריך טעם למה תיקנו לקרות פרשת עמלק, מה שלא תיקנו בזכירות אחרות... ויש לומר דמתן תורה יש לנו חג עצרת, והוא הדין שבת [ויש להוסיף על דבריו שעל יציאת מצרים יש את חג הפסח], ומעשה מרים ומעשה עגל לא תיקנו מפני שהם גנותן של ישראל". יש להעיר שבשבת רגילה אין קוראים בתורה את פרשת השבת, וכנראה כוונתו ששמירת השבת מזכירה את השבת, ואין צורך לקרוא בספר תורה על השבת, או שכוונתו שבשבת ראש חדש קוראים בתורה גם את מוספי השבת ("שולחן ערוך" אורח חיים תכה, א).

לפי ה"מגן אברהם" קריאת "פרשת זכור" מספר תורה אינה מן התורה, אלא מדרבנן, ולכן שאל מדוע לא תיקנו חכמים שגם את שאר הזכירות יקראו מספר תורה, אבל, כאמור, לפי חלק מהראשונים קריאת פרשת זכור מספר תורה היא מן התורה [ועל פיהם דן ה"מגן אברהם" שם בסימן תרפ"ה], ולא מתקנת חכמים, ועליהם יש לשאול כיצד הם יסבירו את אי קריאת הזכירות האחרות מספר תורה.

לכאורה אפשר ליישב שגם הם יאמרו בדומה ל"מגן אברהם", שהתורה לא ציוותה לקרוא את מעשה מרים ומעשה העגל, כדי להסתיר את גנותם של ישראל, שכן גם התורה הסתירה את גנותם של ישראל במספר מקומות⁴⁵. אבל לפי זה צריך היה לכאורה להכריז לצאת ידי חובה בזכירות החיוביות: זכירת יציאת מצרים בקריאת התורה של פסח, זכירת מעמד הר סיני בקריאת התורה של שבועות, וזכירת השבת בשבת ראש חודש, ולא נהגו כן, ועיין בסעיף הבא.

45. עיין רש"י במדבר ט', א ורש"י דברים א', א ובי"ט אריה" שם ובמאמרי "מדוע נשתעבדו ישראל במצרים ובזכות מה נגאלו?" חלק א פ"ב סעיף 2 ובהערה 17 שם ("שמעתין" 146 עמודים 37-36).

2. הסבר ה"קרבן אורה"

הסבר אחר כתב ה"קרבן אורה" על מסכת ברכות⁴⁶: "ואידי דאיריין במצוות זכירה נדבר קצת בדיני זכירות: הנה הרמב"ם ז"ל לא מנה במנין המצוות אלא זכירה דיום השבת, וזכירה דמעשה עמלק, ולא ביאר בדבריו אימתי הוא זמן זכירת מעשה עמלק⁴⁷. ויש מהראשונים ז"ל שאמרו דהמצוה לזכור בכל יום⁴⁸, ויש אומרים דעיקר המצוה לקרותה בציבור".

ולדעה זו יש להבין דמאי שנא זכירה זו דמצוותה בציבור משאר הזכירות? וצריך לומר דכיון שכוונת הזכירה היא לנקום נקמת ה' מאת החטאים האלה, וזה דבר המוטל על הציבור הוא. אלא אי קשיא הא קשיא: לפי זה, דעיקר המצווה הוא בציבור, אם כן למה לן קרא דילא תשכחי (במגילה ית, ע"א) לאורויי דיזכורי בפה הוא? כיוון דעיקר המצווה הוא בציבור, אם כן איך מצינן למימר דבהרהור הוא! וכי שייך לומר דהציבור ירהר?! מזה נראה דהחיוב הוא על כל יחיד. ואפילו לפי מאי דמשמע במגילה בדף הנ"ל דזכירה זו בספר היא, מקרא דכתיב וכתב זאת זכרון בספר, גם כן אין להוכיח דדווקא בציבור הוא, דמגילה תוכיח דכל יחיד ויחיד מחויב בה.

ובעיקר הדבר הא דבעינן ספר בפרשת זכור, קשה לי: דאם כן כל הזכירות, כמו זכירת יציאת מצרים, נמי נילף מזכירה דעמלק שיהיה דווקא בספר, כי היכי דילפינן זכירה דמגילה מזכירה דעמלק! וצריך לומר דעל כרחך לאו זכירה שוה מעלייתא היא, אלא גילוי מילתא בעלמא, כיון דזכירה דעמלק בספר הוא, והמן גם כן מזרע עמלק הוא, על כן הוא נזכר גם כן בספר⁴⁹.

46. פרק ראשון (דף ה, ע"א בדפי הספר במהדורות הישנות, ובמהדורת "אורייתא" הוא בעמוד יז בדפי הספר).

47. דבריו קשים, שכן כפי שהתבאר בדברי היסוד חרדים, הרד"ל וה"מנחת חינוך", לפי הרמב"ם זמן המצווה הוא תמיד! ועיין עוד בהערה הבאה.

48. עיין ב"ספר חרדים" שהביא דעה זו בשם הרמב"ם והסמ"ג, אך הסמ"ג העתיק את דבריו מהרמב"ם, כך שאם ה"קרבן אורה" חולק על הבנת היסוד חרדים וה"מנחת חינוך" סמב"ם, למי כוונתו? אולי הוא למד כן ברמב"ן, בדומה להבנת הרד"ל ברמב"ן.

49. עיין לעיל בפ"ב סעיף 5 בסופו, שגם הי"פני יהושע" כתב בדעת הרמב"ם שאין זו גזרה שוה גמורה, אלא אסמכתא בעלמא.

3. הסבר ה"פעולת שכיר"

גם בהגהות "פעולת שכיר" על ספר "מעשה רב" (סימן קלג) כתב בתחילת דבריו בדומה לדברי ה"קרבן אורה": "הא קמיבעיא לי: מנא הא מילתא דקאמר הרא"ש דמדאורייתא עשרה בעינן לקריאת זכור? ומאי שנא מזכירת יציאת מצרים וזכירת קידוש היום? ...ואולי נאמר שסדרת הרא"ש שבכלל חיוב הזכירה לזכור החוב המוטל עלינו: יוהיה בהניח וגוי תמחה את זכר עמלק, ודעתו בזה כדעת יספר יראים סימן רצ"ט שמצוה זו אינה אלא חובת ציבור ומלך ישראל, לא על כל יחיד ויחיד [דלא כיספר החינוך סימן תר"ד], ומסתבר ליה להרא"ש כיון דמחייבינן לזכור החוב דרמיא על הציבור, בעינן ציבור להזכרה זו, ודוחק". עוד הוסיף ה"פעולת שכיר": "ואפשר שעל פי הדרש המפורסם בהגדה שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק ושאר דרשות האמורות באגדות בענין זה, מיחשב זכירת עמלק דבר שבקדושה. וכל זה הוה ליה להרא"ש וליתרומת הדשן לפרש ולא לסתום".

4. סיכום

1. לפי ה"מגן אברהם" לא תיקנו לקרוא שאר זכירות בציבור מפני שהזכירות של המעשים החיוביים נקראות בחגים ובשבתות ראש חודש, ועל הזכירות של המעשים השליליים לא רצו לתקן קריאה בציבור, שלא לפרסם גנותם של ישראל.
2. ה"קרבן אורה" כתב בתחילת דבריו שתיקנו לקרוא בציבור רק את זכירת מעשה עמלק מפני שמחייב עמלק היא מצווה המוטלת על הציבור, אך בהמשך דבריו הוא דחה הסבר זה.
3. לפי ה"פעולת שכיר" מצווים אנו לקרוא בציבור רק את זכירת מעשה עמלק מפני שמחייב עמלק היא מצווה המוטלת על הציבור, או מפני שהיא נחשבת כדבר שבקדושה.

ה. מנין למדו שמצוות הקריאה היא פעם בשנה?

1. הסבר ה"קרון אורה"

כתב ה"קרון אורה" (שם): "לא ידעתי היכן נאמר דומנה רק משנה לשנה, כיון דבתורה נאמר סתם, משמע דצריך לזכור תמיד! ויש לומר דזה אין סברא לזכור אותו בציבור בכל יום, והוא דבר המסור לחכמים, וקבעו רק בכל שנה ושנה".

2. הסבר ה"מיני תרגומא" בשם מהר"י תאומים

בספר "מיני תרגומא"⁵⁰ כתב: "זכור אזכור בעת אשר הייתי בבית הרב הגאון המנוח המפורסם מוהר"ר יצחק יוסף תאומים זצלה"ה, שהיה אב"ד ור"מ פה ק"ק ברעסלויא, העיר אלי בערב שבת קדש פרשת זכור סמך למה קורין פרשת זכור בכל שנה ושנה. ואי משום דכתיב 'זכור', דלמא כשמזכיר פעם אחת לשבוע, או ליובל, או כל ימי חייו, סגי. ואמר הגאון הנ"ל כמו דכתיב האי לישנא של זכרון גבי שופר: 'זכרון תרועה' (ויקרא כ"ג, כד), והיינו בכל שנה ושנה, עד כאן דבריו ז"ל".

3. הסבר ה"מיני תרגומא"

הוסיף ה"מיני תרגומא" וכתב: "ואני השבתי לו דיש רמז בהאי ענינא גופא להזכיר זכירת עמלק בכל שנה, בהקדים להוסיף עוד להעיר למה דווקא פרשת זכור קורין בכל שנה, מה שאין כן שאר זכירות, אשר ישנם עוד שלושה, זכירת מרים וכהאי גוונא, משום דבשאר זכירות יש לומר כסברתו, דסגי בפעם אחת בלבד, מה שאין כן בזכירת עמלק, על פי מה דאמר רב בברכות (דף נח, ע"ב): 'אין המת משתכח מן הלב עד לאחר שנים עשר חודש, שנאמר: 'נשכחתי כמת מלב, הייתי ככלי אובד'. ופירש רש"י: 'ככלי אובד - סתם כלי לאחר שנים עשר חודש משתכח מן הלב, דיאוש בעלים לאחר י"ב חודש. או שום מציאה חייב להכריז שלש רגלים, ואם נמצא אחר סוכות צריך להמתין ולהכריז בפסח ועצרת ובחג, דהיינו שנים עשר חודש, ושוב אין צריך להכריז, עכ"ל. והנה בפרשת זכור כתבה התורה: 'זכור את אשר עשה לך עמלק' (דברים כ"ה, יז), ומסיים: 'יתמחה את זכר עמלק מתחת השמים, לא תשכחי' (שם, יט). וקשיא: למה כתבה התורה שוב 'לא תשכחי', אחר אשר הזהירה כבר 'זכורי! על כרחך לומר זכור עד שלא תשכח, דהיינו שלא תבוא לכלל שכחה, דהיינו שנים עשר חודש, כדאמרן"⁵¹.

50. לרבי ישעיה פיק ברלין מברעסלויא, בעל "מסורת הש"ס", בלקוטים בסוף הספר (דף לח, ע"ב ד"ה "זכורי").

51. כעין זה כתב גם ה"פעולת שכיר" שם, ועיין גם ב"ספר החינוך" בהוצאת "מכון ירושלים" הערה (ה) בשם "צבא רב", שו"ת "חתם סופר" אבה"ע סימן קיט, ושו"ת "תורת חסד" סימן לו אות ג.

על מה שכתב שאת שאר הזכירות אין חיוב להזכיר בכל שנה, מפני שלא נאמר בהן "לא תשכח", יש להעיר שאמנם את חיוב זכירת השבת בלב למדו מ"שמור", ואת חיוב זכירת מעשה מרים בלב למדו מ"השמר בנגע הצרעת", ואכן בשתייהן לא כתוב "אל תשכח", אבל בזכירת מעשה העגל נאמר: "זכור אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר" (דברים טו, ז) ואם כן לפי דבריו היה צריך לקרוא גם את מעשה העגל בכל שנה! ואולי יש לומר לדבריו שהאזהרה הייתה רק לדור המדבר, כפי שכתב הרמב"ן בספר המצוות (בהוספות, מצות עשה ז) באחת מהאפשרויות שהעלה. נראה שניתן להביא ראיה להסבר זה ממה שכתב ה"מיני תרגומא": "למה דווקא פרשת זכור קורין בכל שנה, מה שאין כן שאר זכירות, אשר ישנם עוד שלושה, זכירת מרים וכהאי גוונא", לא הזכיר חמש זכירות נוספות, אלא רק שלוש, וכנראה כוונתו לזכירת יציאת מצרים, זכירת מעמד הר סיני וזכירת מעשה מרים⁵².

4. סיכום

1. לפי ה"קרבן אורה" המצווה מתקיימת פעם בשנה מפני שכך קבעו חכמים.
2. לפי מהר"י תאומים כך למדו מ"זכרון תרועה" האמור בשופר.
3. לפי ה"מיני תרגומא" כך למדו משיעור שכחה האמור באבדה.

ה' יזכנו לקיים את כל מצוות התורה ובכללן את מצוות מחיית עמלק, ולראות בקרוב את הגאולה השלמה, מתוך ששם ה' שלם וכסא ה' שלם.*

52. א. עיין בהערה 1.

ב. ה"תורה תמימה" בפרשת עקב (ט, ז אות א) הביא את דרשת ה"ספרא" לגבי זכירת ההקצפה במדבר וכתב: "ויקוצא בזה זריש בתורת כהנים כאן כמה ענינים דכתיב בהו זכור, כמו זכור את יום השבת... וכן זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים... וכן זכור את אשר עשה לך עמלק... ומכל אלו הדרשות הובאה דרך אגב בתלמודנו רק זכירת עמלק (מגילה יח, ע"א). ורמב"ן ב"ספר המצוות" במנין המצוות מצות עשה ז' כתב בהמשך הדברים וזו לשונו: "וכן עוד דרשו: זכור את אשר הקצפת את ה' אלקיך, יכול בלבד וכו', ולא ידעתי אם היא אזהרה למקציפים עצמם, כלומר לאנשי דור המדבר, ואולי היא מצוה לדורות לדעת חסד אלקים עלינו וכו', ואם כן ראוי למנותה מצוה מן המצוות! עד כאן לשונו. ובעל ימגילת אסתרי הסכים לזה, ועיין עוד בנימוקי הרמב"ן בענין זכירת מרים (דברים כ"ד, ט). והנה לא אדע בכלל מה תכונת המצוה הזאת, מה יזכור ומתי יזכור, כי הלא כמה וכמה פרשיות בתורה שבא בהם מענין הקצפת ישראל, כמו בפרשת בשלח מרצונם לשוב למצרים, ומלקיטת המן בשבת, ומעשה העגל, ומתאווננים, ומחלוקת קרח, ודבר פעור, ועוד. ונראה הביאור על פי מה שנבאר לקמן סוף פרשת תצא בענין זכירת עמלק, דשיעור שכחה ייב חודש, ואם כן הכא דכתיב 'אל תשכח', הכוונה **זבמשך השנה צריך להזכיר כל הענינים, והיינו לקרות בס.** ויוצא מזה דהנכון כשיטת רש"י שהביאו התוס' במגילת (יו, ע"ב) דכלל ענין קריאת התורה הוא מדאורייתא, יען כי כל הפרשיות שחשבנו ובדומה אליהם החיוב לקרות בהם ממצוות זכור את אשר הקצפת וכו'.

ומה שהקשו התוס' לרשי"י הא עזרא תיקן קריאת התורה, לדעתי לא קשה, יען כי מדאורייתא אין קביע להם זמן, ורק במשך השנה צריך לקרותם מטעם שיעור שכחה, כמו שכתבתי, וגם יש פרשיות שאין חיוב קריאתם מהתורה, כמו ספר בראשית וכדומה, ובא עזרא ותיקן לקרות כל התורה כולה, ועל הסדר על פי שבתות השנה, כמו שחלוקה וסדורה אצלנו. ולכן מה שכתבו התוס' שם ובספכות (יג, ע"א), ואחריהם נמשכו כל הראשונים והאחרונים, דרך פרשת זכור דמחיית עמלק הוי מדאורייתא, צריך עיון ותלמוד רב. כי הלא עיקר היסוד דפרשת זכור הוי מדאורייתא, הוא מזכתיב זכור את אשר עשה לך עמלק; ודרשינן במגילה (יח, ע"א): זכור - יכול כלב! ותלמוד לומר לא תשכח, הרי שכחת הלב אמורה. הא מה אני מקיים זכור? בפה; אבל הן ממקום שהובאה דרשה זו לגמרא, והוא מתורת כהנים, כמצויין לפנינו שם, הלא מפורש באו דרשות כאלה על כמה פרשיות בתורה, כמו שהעתיקום במלואם למעלה. ובאמת אין כל טעם למה שהשמיט הרמב"ם זכירות אלו, וקבע למצוה רק זכירת מחיית עמלק, אחרי כי כפי המבואר אין יתרון לזכירת עמלק על זכירות אלו, כיון שכולם ממקור אחד יהלכון. וצריך עיון ותלמוד רב.

ועיין בשו"ת שאגת אריה סוף סימן י"ג כתב דלא קיימא לן חיוב זכירות אלו, דאחרי שבאו ב"ספרי", וסתם "ספרי" רבי שמעון לא קיימא לן כוותיה, יעויין שם. והנה על כגון זה נאמר 'שניאות מי יבין', כי הלא בדייתא זו מפורש באה לא בסתם ספרי, כי אם בסתם ספרא, תורת כהנים, כמו שהעתיקו מתורת כהנים פרשת בחקותי, וסתם "ספרא" רבי יהודה. ולבד זה הנה דרשה אחת מבריייתא זו והיא לענין זכירת עמלק באה בסתמא דגמרא מגילה (יח, ע"א), כמו שהבאנו, וקבעוה להלכה, ובקיום מקצתה להלכה הלא קיימת כולה, ואין קץ לפליאה.

לפי ה"תורה תמימה" אכן יש חיוב מדאורייתא לקרוא מספר תורה פעם בשנה את כל הזכירות הנזכרות ב"ספרא", וזה יסוד החיוב לקרוא את כל התורה כל שנה; אמנם הישולחן ערוך" לא נסק כן, ואנו אין נוהגים כן, אלא מכריזים דווקא לפני קריאת "זכור" לכונן לצאת ידי חובת מצוות זכור.

[יש לציין שבי"שאגת אריה" שלפנינו במהדורת מכון אביי (ירושלים, ללא שנת דפוס) וכן במהדורת מכון "משמחי לב" (ירושלים תש"ס) כתוב: "סתם ספרא רבי שמעון", וכן העתיק הי"שדי חמד" במערכת זיין כלל יג (כרך ב עמוד 352 במהדורת אברהם יצחק פריעדמאן, ניו יארק). ובמהדורת מכון "חתם סופר" (ירושלים תשל"ג) כתוב: "סתם ספרא רבי יהודה".

עוד יש לציין שזכירת מעשה עמלק בפה ובלב מופיעה לא רק ב"ספרא", אלא גם ב"ספרי" (כי תצא רצו), והובאה ברמב"ם ב"ספר המצוות" מצוות עשה קפט וברמב"ן בסוף פרשת כי תצא (דברים כ"ה, יז) שהובאו לעיל בפ"ב סעיפים 2, 1].

* **הערת המערכת:** לשם השלמת הנושא, אנו מפנים את הלומד לעיין במאמרים שהתפרסמו ב"שמעתין" בנושא זה:

(1) חוברת מס' 121 - "הרקע לעמות עמלק עם ישראל", מאת ד. אושפיזאי, ותגובת ר' מרדכי טרופר ז"ל בחוברת 125.

(2) חוברת מס' 129 - "מחיית עמלק פרשנות, חינוך ומוסר", מאת הרב רוני לוביץ.

(3) חוברת מס' 129 - "מצוות זכור", מאת הרב מרדכי ברלין.

(4) חוברת מס' 159-160 - "עיון במצוות מחיית עמלק", מאת הרב שמעון גפני.

(5) בספר "שש זכירות" המוקדש כולו למצוה זו ושאר מצוות הזכירה, מאת הרב יצחק בוגיץ.